
***PLAYING-2-GETHER: SENSITIVITEIT ALS BASIS VOOR
INCLUSIE IN DE GROEP***

HANDLEIDING VOOR TRAINING / OPLEIDING

NEDERLAND EN VLAANDEREN

SARA BARROS ARAÚJO

MANUELA SANCHES-FERREIRA

CAROLINE VANCRAEYVELDT

ANNERIEKE BOLAND

SOŇA GROFČÍKOVÁ

ANNA KLIMENTOVA

INEKE OENEMA-MOSTERT

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	1
1 INLEIDING	2
1.1. DOEL VAN DE HANDLEIDING.....	2
1.2. VOOR WIE IS DEZE HANDLEIDING	2
1.3. HOE DEZE HANDLEIDING TE GEBRUIKEN	3
2 PLAYING-2-GETHER IN DE GROEP	4
2.1. HET BELANG VAN KWALITATIEF HOOGWAARDIGE LERAAR-KIND RELATIES.....	4
2.2. DE ORGANISATIE VAN PLAYING-2-GETHER IN DE GROEP.	5
2.3. PLAYING-2-GETHER VAARDIGHEDEN.....	6
2.3.1. OBSERVEREN.....	7
2.3.2. SPIEGELEN.....	7
2.3.3. VERWOORDEN	8
2.3.4. LABEL GEVOELENS	8
2.3.5. RELATIONELE BEHOEFTE.....	9
2.3.6. HET COMBINEREN VAN VAARDIGHEDEN.....	10
2.3.7. DON'T-VAARDIGHEDEN	10
3 LEREN SENSITIEF OM TE GAAN MET KINDEREN	11
3.1. RICHTLIJNEN VOOR DE TRAINING	11
3.2. PROTOCOL VOOR HET GEBRUIK VAN DE VIDEO-FEEDBACK METHODE ALS COACINGSIN- STRUMENT.	13
3.2. VAAK GESTELDE VRAGEN (FAQ)	16
LITERATUUR EN NASLAG	19

SAMENVATTING

Deze handleiding voor training / opleiding is geschreven in het kader van het project "Playing-2-gether: Leerkracht-sensitiviteit als basis voor inclusie van het jonge kind", gefinancierd door het Erasmus+ programma (2017-1-SK01-KA201-035321). De handleiding is ontworpen door onderzoekers en lerarenopleiders van instellingen voor hoger onderwijs uit België, Portugal, Nederland en Slowakije, met als doel de kwaliteit van de interactie tussen leraar en kind te verbeteren door middel van spel, in de voorschoolse groepen (Nederland) / kleuterklas 1 (Vlaanderen) en in groep 1 en 2 (Nederland) / kleuterklas 2 en 3 (Vlaanderen). In het licht van een steeds diverser wordende Europese samenleving, is het van groot belang dat pedagogisch medewerkers en leerkrachten weten hoe ze met alle kinderen (en met name met risicokinderen) op een positieve manier moeten omgaan om een inclusieve, veilige en stimulerende omgeving voor hen te creëren. Kwalitatieve leerkracht-kind interacties zijn noodzakelijk voor alle kinderen om zich goed te voelen in de klas en om voldoende kansen te hebben voor hun verdere sociaal-emotionele en academische ontwikkeling.

Deze handleiding is een ondersteunend instrument voor de training of opleiding van medewerkers in de voorschoolse periode / kleuterklas 1 en in groep 1 en 2 / kleuterklas 2 en 3 om te leren hoe ze 'Playing-2-gether' kunnen implementeren in hun dagelijkse praktijk met kinderen. De handleiding is bedoeld om gebruikt te worden in nauwe samenhang met de website www.p2g.ukf.sk over Playing-2-gether. Het gecombineerd gebruik van website en handleiding vergroot het potentieel van de training.

De handleiding bestaat uit drie delen. Het inleidende gedeelte bevat specifieke informatie over het doel van de handleiding, de doelgroep en de manier waarop de handleiding kan worden gebruikt. Het tweede deel richt zich op Playing-2-gether in de klas, waarbij het belang van kwalitatieve leraar-kind relaties en de Playing-2-gether vaardigheden worden beschreven. Het derde deel is gewijd aan de opzet van de training, met een bijzondere nadruk op het gebruik van videofeedback als begeleidingsinstrument. In het laatste deel van de handleiding worden referenties en verdere naslag- en informatiebronnen vermeld.

1 INLEIDING

1.1. Doel van de handleiding

Het project Playing-2-gether heeft als doel de sensitiviteit van pedagogisch medewerkers en leerkrachten in zowel de voorschoolse periode / kleuterklas als in groep 1 en 2 / kleuterklas 2 en 3 te verbeteren. Daarbij ligt de nadruk op hun interacties tijdens het spelen met jonge kinderen in de groep of in de klas. Playing-2-gether gaat uit van het idee dat kwalitatieve leerkracht-kind relaties een basis vormen voor de inclusie van alle kinderen, en in het bijzonder van kinderen met uitdagend gedrag of kinderen die onopgemerkt blijven in de voorschoolse periode/ kleuterklas 1 en in groep 1 en 2 / kleuterklas 2 en 3.

Voortbouwend op een evidence-based raamwerk heeft het project zich gericht op de ontwikkeling en verspreiding van een website www.p2g.ukf.sk die leerkrachten instrumenten biedt om de sensitiviteit van pedagogisch medewerkers en leerkrachten te versterken tijdens het spelen met jonge kinderen in hun groep of klas. Dat gaat zowel om een strategie voor preventie als voor interventie. Deze handleiding ondersteunt effectief gebruik van de genoemde website voor het professionaliseren en implementeren van de Playing-2-gether vaardigheden.

Deze handleiding ondersteunt pedagogisch medewerkers en leerkrachten bij het opbouwen van kennis en competenties rond deze twee kernvragen:

- Hoe ga je op een sensitieve manier met kinderen om?
- Hoe leer je op een sensitieve manier met kinderen omgaan?

Deze handleiding richt zich op het samenbrengen van de set van interactievaardigheden en de strategieën voor de training, reflectie en coaching. We verwachten dat de handleiding de toepassing en gebruik van de Playing-2-gether website ondersteunt.

1.2. Voor wie is deze handleiding

Deze handleiding is bedoeld voor (aankomend) professionals in onderwijsinstellingen met jonge kinderen tussen 2,5 en 6 jaar oud, die zich willen richten op de professionele ontwikkeling van sensitiviteit als basis voor inclusie in de groep of de klas. Dat gaat in Nederland om pedagogisch medewerkers of leerkrachten van groep 1 en 2 en in Vlaanderen om leerkrachten van kleuterklassen 1 t/m 3.

De handleiding kan, naast de instrumenten die op de website te vinden zijn, worden gebruikt in de opleiding en nascholing van deze professionals, hetzij met supervisie doeleinden (feedback van deskundigen aan lerenden), hetzij met intervisie doeleinden (peerfeedback). De werkwijze is bedoeld voor professionals die gemotiveerd zijn om Playing-2-gether in hun groep of klaslokaal te implementeren als preventie of als interventiestrategie.

1.3. Hoe deze handleiding te gebruiken

Zoals gezegd, raden wij aan om de handleiding te gebruiken naast de andere Playing-2-gether bronnen op de website www.p2g.ukf.sk, zodat deze elkaar versterken. Het bekijken van de videofragmenten van de Playing-2-gether vaardigheden op de website of bijvoorbeeld het inleven in de professionele verhalen, maken een duidelijkere en meer organische benadering van het leren van Playing-2-gether mogelijk. Wij veronderstellen dat deze aanpak niet alleen het oefenen van de videofeedback zal vergemakkelijken, maar ook de duurzaamheid van dit Erasmus+ project zal vergroten.

2 PLAYING-2-GETHER IN DE GROEP

2.1. Het belang van kwalitatief hoogwaardige leraar-kind relaties

Recent onderzoek heeft het belang aangetoond van de sensitiviteit van pedagogisch medewerkers en leerkrachten voor de huidige en latere cognitieve, gedrags- en sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen (bijv. Hamre, Hatfield, Pianta, & Jamil, 2014; Spilled, Hughes, Wu, & Kwok, 2012). Bovendien is gebleken dat de gevoeligheid van de pedagogisch medewerkers en leerkracht compenserende effecten heeft voor de ontwikkeling van kinderen met een risico op achterstand in de ontwikkeling (bijv. Sabol & Pianta, 2012). In België heeft een online Playing-2-gether cursus zijn positieve effecten op de sensitiviteit van Belgische opleidingsdocenten aangetoond (Vancraeyveldt et al., 2015).

Bij Playing-2-gether ligt de focus op het versterken van de relatie tussen de pedagogisch medewerker / leerkracht en kleuter door samen met het kind te spelen. Het is gebaseerd op de gehechtheidstheorie. Wil je meer weten over gehechtheidstheorie, ga dan naar de rubriek "Waarom?" op de website waar je enkele kernvragen en antwoorden op dit onderwerp kan vinden van de Vlaamse expert Hilde Colpin. Playing-2-gether gaat ook uit van het idee dat het opbouwen van kwalitatief hoogstaande leerkracht-kind relaties een zeer belangrijke basis vormt voor het creëren van een inclusieve context voor jonge kinderen en volwassenen. In de sectie "Waarom?" van onze website vind je vragen en antwoorden van Manuela Sanches-Ferreira, Portugees expert in inclusief onderwijs, die je kunnen helpen de relevantie van dit onderwerp te begrijpen.

Zoals vermeld in de sectie "Hoe?" van de website, kan Playing-2-gether zowel als preventieve strategie of als interventie worden uitgevoerd. In beide gevallen zijn twee aspecten zeer belangrijk: de sensitiviteit van de pedagogisch medewerker/ leerkracht en het volgen van het kind:

(i) Met sensitiviteit van de pedagogisch medewerker / leerkracht bedoelen we dat zij signalen van kleuters opmerken en daar passend op reageren. Pedagogisch medewerkers / leerkrachten die gevoeligheid ontwikkelen kunnen gemakkelijker kwalitatieve relaties met kinderen creëren. De ontwikkeling van sensitiviteit van deze professional is een van de belangrijkste doelstellingen van Playing-2-gether, omdat je op deze manier duidelijk maakt dat je de kleuters accepteert zoals ze zijn. Sensitiviteit betekent dat je probeert de gevoelens en behoeften van het kind te achterhalen en daar vervolgens rekening mee houdt. Je probeert

jezelf in hun positie te verplaatsen. Sensitief zijn is iets wat je op verschillende manieren kunt uitdrukken. Enkele voorbeelden:

- je toont waardering voor het kind ("Ik ben echt blij dat je met me wilt spelen");
- je verwoordt de gevoelens en behoeften van het kind ("Je speelt graag met een puzzel");
- je luistert naar het kind en geeft het de vrije hand als het zich wil uitdrukken of je iets wil vertellen;
- je houdt rekening met de situatie van het kind;

Als pedagogisch medewerker of leerkracht moet je jongleren met sensitief zijn voor de behoeften van individuele kinderen en sensitief zijn voor de behoeften van de groep. Bij Playing-2-gether richten we ons op de sensitiviteit van de leerkracht voor de behoeften van individuele kinderen. Specifieke vaardigheden die je kunnen helpen om sensitief te zijn, zijn 'observeren', 'labelen van de gevoelens van het kind' en 'rekening houden met de relationele behoeften van het kind'. Meer informatie over deze vaardigheden vind je in het volgende deel van de handleiding en in de rubriek "P2G-vaardigheden" van de website.

(ii) Met het volgen van het kind bedoelen we dat het kind kan beslissen welk spel gespeeld zal worden tijdens de Playing-2-gether sessie. Door het kind te volgen, laat je zien dat je open staat voor de keuzes van het kind en deze ondersteunt en waardeert. Vaardigheden die behulpzaam zijn bij het volgen van het kind zijn 'observeren', 'spiegelen', 'verwoorden' en de 'DON't-vaardigheden'. Meer informatie over deze verschillende vaardigheden vind je in het volgende deel van de handleiding en in de rubriek "P2G-vaardigheden" van de website.

2.2. De organisatie van Playing-2-gether in de groep.

Playing-2-gether in de groep bestaat uit een serie speelsessies waarbij je samen met één of meerdere kinderen in je groep zo'n 7 tot 15 minuten speelt, circa twee of drie keer per week. Voordat je begint met Playing-2-gether, moet je een aantal keuzes goed overwegen.

Ten eerste, als je je richt op het opbouwen van een goede relatie met een kind met wie dat moeizaam gaat (interventie), dan is het belangrijk dat je regelmatig samen met dit kind een Playing-2-gether sessie inroostert. Het is het beste om het samenspel in te plannen in het

wekelijkse of dagelijkse rooster, bij voorkeur tijdens vrije speelmomenten. Je kunt ervoor kiezen om met dit kind alleen te werken of in kleine groepen. Steeds zal de nadruk liggen op de band met dit ene kind.

Aan het begin van de Playing-2-gether sessie mag het kind zelf kiezen waar en wat hij of zij wil spelen. Als een kind moeite heeft met het maken van een keuze, kun je het kind helpen door de keuzemogelijkheden te beperken, waarbij je wel speelmogelijkheden kiest die het kind normaal gesproken leuk vindt. Je kunt er ook voor kiezen om een Playing-2-gether doos of kist samen te stellen, die je vult met enkele interessante speelmaterialen. Het kind kan kiezen met welk speelgoed hij of zij het liefst speelt.

Zodra het kind de materialen heeft gekozen of de hoek waar hij of zij wil spelen, wacht je gewoon even en observeer je hoe het kind begint te spelen. Als je niet meteen begrijpt wat belangrijk is voor het kind in het spel, kun je het kind volgen en vaardigheden van Playing-2-gether toepassen. Het is erg belangrijk dat je duidelijk en betrouwbaar bent op het moment dat je samen met het kind gaat spelen. Het is ook heel belangrijk dat het kind weet hoe lang jullie samen zullen spelen en wanneer je weer weggaat. Gebruik een zandloper of de klok om het kind te laten zien hoe lang de sessie nog duurt en wanneer die voorbij is.

Wanneer je Playing-2-gether als preventie gebruikt, voor kinderen met wie je een goede relatie hebt of voor kinderen die nieuw zijn in je groep, werk je volgens dezelfde principes als bij een interventie, maar je hoeft niet zo expliciet te zijn over de planning en duur van je spelbegeleiding. Als kinderen spelen, observeer je eerst en maak je vervolgens verbinding met een of meer kinderen door mee te spelen. Je hoeft geen vragen te stellen als je de hoek binnen komt of als je naast kinderen gaat zitten, hoewel je misschien wel eens vraagt "Mag ik meedoen?".

Meer informatie over de organisatie van Playing-2-gether in de klas vind je op de website (rubriek "Hoe?") en verderop in deze handleiding, in de rubriek "FAQ".

2.3. Playing-2-gether vaardigheden

In dit hoofdstuk wordt een korte beschrijving gegeven van de Playing-2-gether vaardigheden naast een aantal vragen en aanbevelingen die relevant zijn bij het gebruik van deze

vaardigheden in de klas. Ter illustratie en verduidelijking wordt voor elk van de vaardigheden een link naar videofragmenten van de docenten van ons project gepresenteerd.

Let op: het is belangrijk dat de Playing-2-gether vaardigheden op een natuurlijke manier worden geïmplementeerd. Dwing jezelf niet. Een spontane en ontspannen kwalitatieve leer-kind relatie is belangrijker dan de strikte uitvoering van de vaardigheden. In hoofdstuk 3 van deze handleiding vind je meer informatie over de implementatie van de Playing-2-gether vaardigheden.

2.3.1. Observeren

Observeren is het zorgvuldig **in de gaten houden van het gedrag** van en het nauwgezet **luisteren** naar het kind. Voordat je begint met de andere Playing-2-gether vaardigheden, moet je de tijd nemen om naar het kind te kijken. Je kunt de volgende vragen in gedachten houden bij het observeren van het kind:

- Hoe lang duurt het voordat het kind begint te spelen?
- Welke activiteit kiest het kind?
- Waarom denk je dat het kind vooral voor deze activiteit heeft gekozen?
- Hoe handelt het kind tijdens de eerste minuten van de activiteit?
- Gedraagt het kind zich anders dan normaal wanneer het in de groep is?
- Probeer iets op te merken aan het kind dat je niet eerder hebt opgemerkt.
- Hoe voel je je? Hoe voel je je tegenover het kind?

Het is niet nodig om aantekeningen te maken of over elk punt te benoemen. Het is belangrijker dat je leert het kind beter te begrijpen. Op deze manier kan je het spel van het kind beter volgen.

2.3.2. Spiegelen

Kijk goed naar het kind en imiteer het gedrag. Dit kan het spel van het kind versterken.

Voorbeeld: als het kind een pop begint aan te kleden, kun je zelf een andere pop nemen om aan te kleden.

Zorg ervoor dat je je niet verliest in je eigen spel, maar dat je genoeg aandacht hebt voor het spelende kind.

Zorg ervoor dat je imitatie er natuurlijk uitziet. Een spontane en ontspannen kwalitatieve leer-kind relatie is belangrijker dan een strikte imitatie.

Voorbeeld: Stel dat het kind ervoor kiest om te tekenen. Je hoeft niet hetzelfde te tekenen als het kind. Het feit dat je samen tekent is op zich al bevorderlijk voor de leerkracht-kindrelatie.

2.3.3. Verwoorden

Beschrijf het **gedrag** van het kind hardop: **wat doet** het kind precies?

Voorbeeld: het kind speelt met bouwstenen en neemt alle blauwe bouwstenen. Je zegt: "Je pakt alle blauwe bouwstenen."

Je kunt ook beschrijven wat je ziet van de manier waarop het kind iets doet.

Voorbeeld: het kind legt een puzzel. Je zegt: "Ik zie dat je de puzzel rij voor rij maakt."

Op deze manier houd je het spel van het kind zorgvuldig in de gaten en stimuleer je het kind om door te gaan met spelen.

Denk aan jezelf als een sportcommentator op de radio die met een rustige stem verslag doet van een voetbalwedstrijd. Doe dit overigens alleen als het functioneel is. Beschrijf niet alles wat het kind doet. Het klinkt misschien onnatuurlijk en kan het spel van het kind verstoren. Houd stiltes tussendoor om ruimte te maken voor het kind om iets te zeggen.

Je kunt ook luisteren naar wat het kind zegt en dit hardop herhalen in ongeveer dezelfde woorden (= parafaseren). Ook dat is een manier om het kind ruimte te geven zelf nog iets te vertellen, om iets toe te voegen aan wat het al zei.

Voorbeeld: Als het kind zegt: "Kijk, ik heb mama getekend", kan je zeggen: "Ah, ja, je hebt je moeder getekend".

2.3.4. Label gevoelens

Label de emoties en gevoelens van het kind terwijl je samen speelt. Let op wat het kind zegt, maar ook op **de gezichtsuitdrukking** en **de houding** (verbale en non-verbale signalen).

Zowel positieve als negatieve ervaringen en gevoelens zijn belangrijk. Het is ook waardevol om emoties te beschrijven zoals verrassing, enthousiasme, frustratie, of onbegrip.

Voorbeeld: het kind zegt enthousiast: "Ik heb een nieuwe fiets". Dan kun je zeggen: "Ik zie dat je blij bent."

Voorbeeld: het kind vertelt dat zijn of haar hond ziek is. Door de toon en de mimiek van het kind, krijg je de indruk dat het kind bezorgd is. Je kan zeggen: "Je ziet er bezorgd uit." Of vragen: "Ben je bezorgd?"

Het labelen van de ervaringen en de gevoelens van het kind(eren) is iets wat je de hele dag kan doen/oefenen. Als voorbeeld voor de kinderen, vertel je ook over je eigen gevoelens van enthousiasme, verrassing of teleurstelling (als bijvoorbeeld iets niet lukt in het spel).

2.3.5. Relationale behoeften

Tijdens Playing-2-gether moet je zoveel mogelijk rekening houden met **de relationele behoeften** van het kind. Met relationele behoeften bedoelen we **de specifieke behoeften** van het kind in de leerkracht-kindrelatie.

Voorbeeld: Een kind dat regelmatig wil knuffelen, je hand vasthouden, op schoot zitten, ... kan behoefte hebben **aan affectie van jou**.

Voorbeeld: Een kind dat constant zegt dat hij/zij dingen niet kan, dat snel opgeeft of boos wordt als het niet lukt, ... **kan behoefte hebben aan hulp of aanmoediging**.

Voorbeeld: een kind dat veel naar je toe komt om je te vertellen wat er thuis, in de speeltuin, of tijdens de vakantie is gebeurd, **kan behoefte hebben aan iemand die luistert of aandacht geeft**.

De belangrijkste vragen die je jezelf moet stellen om de relationele behoeften van het kind te bepalen zijn:

- Wat heeft dit kind nodig in de relatie met mij als leerkracht?
- Wat kan ik aanbieden?
- Waarom denk ik dat het kind deze specifieke behoefte heeft?

Om deze vragen te beantwoorden kun je vertrouwen op je eigen observaties tijdens de dag, op de observaties van andere leerkrachten of op de achtergrondinformatie die je over het kind hebt.

Bijna alle kinderen hebben behoefte aan een gevoel van acceptatie, veiligheid, stevigheid, ... Toch wil Playing-2-gether vooral dat je goed nadenkt over **de meest prominente** relationele behoeften van het kind **op dat moment**. Meer voorbeelden van relationele behoeften en informatie over hoe daar rekening mee te houden, vind je op de website bij de uitleg van deze vaardigheid.

Rekening houden met de relationele behoeften van het kind(eren) is iets wat je de hele dag moet doen/oefenen.

2.3.6. Het combineren van vaardigheden

Het is het meest natuurlijk om de verschillende **Playing-2-gether vaardigheden** in de praktijk **te combineren**. Sommige leerkrachten (in opleiding) geven er echter de voorkeur aan om de verschillende vaardigheden afzonderlijk te oefenen. Het kan heel goed werken om die focus te leggen. Vervolgens is het belangrijk om de strategieën te combineren en om de complexe interactievaardigheden te integreren in de dagelijkse praktijk.

2.3.7. DON't-vaardigheden

Het is de bedoeling dat het kind ervaart dat wat hij/zij onderneemt of doet, oké is. Daarom zijn er een aantal DON'T-vaardigheden; interactiestrategieën **die je moet proberen te vermijden tijdens** Playing-2-gether. Probeer bijvoorbeeld te voorkomen dat je steeds vragen stelt, want door (vooral gesloten) vragen te stellen neem je de leiding over het spel en stuur je het spel teveel. Tijdens Playing-2-gether.....

- Probeer je **te voorkomen dat je het kind steeds vragen** stelt omdat dit het spel van het kind kan verstoren. U kunt vragen stellen, maar bij voorkeur open vragen en probeer zo min mogelijk vragen te stellen.
- Geef je **geen bevelen** of commando's
- **Bekritiseer** je het gedrag van het kind **niet**...
- Leer je het kind **geen vaardigheid** aan
- **Straf** je het gedrag van het kind **niet**...

Deze DON'T-vaardigheden zijn "**sturend**", terwijl tijdens Playing-2-gether het doel is om "het kind te volgen".

3 LEREN SENSITIEF OM TE GAAN MET KINDEREN

Het eigen maken van de Playing-2-gether-vaardigheden impliceert een proces waarbij experimenteren, implementatie in de klas, videofeedback en reflectie voorop staan. In dit hoofdstuk vind je richtlijnen om je collega's, cursisten of studenten te helpen Playing-2-gether in hun praktijk te implementeren. In de rest van dit hoofdstuk zullen we het hebben over 'de deelnemer', wanneer we het hebben over (aankomend) pedagogisch medewerkers en leraren die wil(len) leren.

3.1. RICHTLIJNEN VOOR DE TRAINING

De training in Playing-2-gether wordt bij voorkeur uitgevoerd in kleine groepen of tweetallen vanwege de mogelijkheden voor dialoog en uitwisseling. Dat geldt zowel voor leerkrachten / pedagogisch medewerkers (inservice) die de training volgen als ook voor studenten die nog in opleiding zijn (preservice). Er kan zowel gewerkt worden in een situatie van expert/trainer-lerenden, als in een situatie van gelijkwaardige deelnemers die onderling samen leren.

Als de deelnemers Playing-2-gether willen leren als interventie, is een dialoog of een interview rond de relatie met het kind waarmee ze geen goede relatie hebben of waarmee ze zich niet goed verbonden voelen een goede eerste stap. Het beschrijven en analyseren van moeilijke of juist prettige situaties of episodes die zich in de klas hebben voorgedaan, waarbij men zich concentreert op de emotionele ervaringen van het kind en de leerkracht, en op de praktijk van de leerkracht, kan een nuttig uitgangspunt zijn. We bevelen het leerkracht-relatie-interview (Pianta, 1999) aan als een goed hulpmiddel om te beginnen met reflectie over de kwaliteit van de leerkracht-kindrelatie. Geïnspireerd door dit interview, laten we enkele voorbeelden achter die aanleiding kunnen geven tot analyses en reflectie: "Beschrijf uw relatie met dit kind in drie woorden en licht die toe aan de hand van concrete voorbeelden"; "Beschrijf een situatie waarin u zich verbonden voelde met het kind"; "Beschrijf een situatie waarin u geen goed contact had met het kind"; "Welke situaties in de schooldag zijn moeilijk voor het kind"? Op de website (rubriek "Verhalen") vindt u fragmenten van de eerste gesprekken met de leerkrachten die betrokken zijn bij ons project, waarin ze vertellen over hun eerste ervaringen met bepaalde kinderen.

De training van de Playing-2-gether gaat verder met focus op de Playing-2-gether vaardigheden. Alvorens deze vaardigheden in de klas te implementeren, is het belangrijk dat de cursisten zich **voorbereiden**, door:

- i) Het verwerven van kennis over de theoretische onderbouwing van Playing-2-gether (zie expert-video's in de sectie "Waarom?" van de website, evenals de sectie "Publicaties");
- ii) Het analyseren van een of meer Playing-2-gether-vaardigheden, door middel van de beschrijving en door de videofragmenten die zijn geïntegreerd in de sectie "P2G-vaardigheden" van de website. Discussie over de rol van de volwassene en de reacties van het kind dient zorgvuldig te gebeuren.

Zodra de cursisten weten wat de Playing-2-gether vaardigheden inhouden, kiezen ze één of twee vaardigheden om mee te beginnen. Zoals gezegd is videofeedback een kernonderdeel van het trainingsproces. Het is daarom noodzakelijk om de toestemming van de ouders te vragen voor het verzamelen van videobeelden. Dit is een ethische procedure die moet worden gewaarborgd. Wanneer de ouders hun toestemming geven, plannen de trainees twee of drie Playing-2-gether sessies in het weekschema om met het kind te spelen. De speelsessies moeten zorgvuldig worden voorbereid in de organisatie en afspraken met het kind. In de sectie "Hoe?" van de website worden verschillende richtlijnen gepresenteerd over de organisatie van Playing-2-Gether in de klas, evenals in de FAQ sectie van deze handleiding.

Na de voorbereidende fase start een trainingsproces dat ongeveer 6 tot 10 weken duurt, waarbij er een afwisseling is van 'oefenen' en 'coachen'. In periodes van oefenen realiseren de deelnemers Playing-2-gether sessies met het kind, waarbij ze proberen sensitief te zijn en het kind in het spel te volgen. Gedurende ongeveer twee of drie weken experimenteren de deelnemers met de vaardigheden die ze voor die periode hebben geselecteerd en merken wat er gebeurt. Eén of twee van deze sessies worden op video opgenomen. Om een goede kwaliteit en geluid te hebben, is het belangrijk om aandacht te besteden aan enkele technische details, zoals de positie van de camera en de bescherming tegen (te) veel lawaai.

Na de oefenweken wordt er een coachingsessie gepland. Uitgaande van geselecteerde videofragmenten bestaat de coachingsessie uit zorgvuldige observatie, analyse en reflectie.

Zie voor meer uitleg de paragraaf hierna. Na elke coachingsessie oefenen de cursisten verder met dezelfde of andere vaardigheden en wordt dezelfde procedure herhaald. Over het algemeen kunnen drie of vier coachingsessies een goed trainingsproces vormen. Het is belangrijk om de training af te ronden met een laatste onderdeel waarin de cursisten reflecteren op de veranderingen in de relatie die ze met het kind hebben. Het is belangrijk om te benadrukken dat het trainingsproces niet lineair is en zich moet aanpassen aan de behoeften en omstandigheden van de deelnemer. Zo is er bijvoorbeeld een eerste neiging bij de deelnemers om zich te concentreren op het toepassen van de vaardigheden op de "juiste" manier. Een groeiende focus op het kind en op de relatie, rekening houdend met verbale en non-verbale signalen, is echter van het grootste belang.

3.2. PROTOCOL VOOR HET GEBRUIK VAN DE VIDEO-FEEDBACK METHODE ALS COACHINGSINSTRUMENT.

Zoals in de vorige paragraaf aangegeven, is videofeedback een zeer relevant coachings-instrument gedurende het hele trainingsproces. In de volgende paragrafen vind je een videofeedbackprotocol voor Playing-2-gether dat in 2014 werd ontwikkeld door Maai Huyse en Caroline Vancraeyveldt in UC Leuven-Limburg België, voor de preservicetraining van kleuterleidsters (meer informatie hierover is te vinden op de website, rubriek Lerarenopleiding - Preservicetraining). Belangrijk is dat dit protocol ontworpen is om gebruikt te worden door een coach (bv. een lerarenopleider) voor een coachingstraject in een groep van acht preservicestudenten. Het kan echter worden aangepast aan andere trainingsomstandigheden, bijvoorbeeld wanneer collega's onderling samenwerken aan professionalisering in Playing-2-gether. In dat geval neemt één van de *peers* de rol van deelnemer op zich en de andere de rol van coach. Later wisselen ze van rol. Ook al heeft het Playing-2-gether team niet uitvoerig geëxperimenteerd met deze meer horizontale vorm van training in dit specifieke project, we vertrouwen op het potentieel en de mogelijkheden voor samenwerkend leren.

Elke student toont een videofragment van zijn/haar implementatie van Playing-2-gether. Dit videofragment wordt in de groep besproken onder begeleiding van de docent-trainer/coach. Na deze bespreking deelt een andere leerling een videofragment dat opnieuw in groepsverband wordt gediscussieerd.

Het is belangrijk dat de studenten zich veilig voelen om de videofragmenten te bespreken. De trainer moet ervoor zorgen dat de studenten zich op hun gemak voelen bij het begin van de coaching-sessie. De trainer benadrukt dat de informatie die in de sessie wordt gedeeld vertrouwelijk is. Ook kunnen de studenten zelf kiezen welke fragmenten ze met de coach en met de andere studenten delen. Studenten kunnen bijvoorbeeld kiezen of ze de videofragmenten laten zien waar ze trots op zijn of waar ze niet trots op zijn.

1) De deelnemer situeert kort het videofragment dat hij/zij koos om te delen (2")

Coach vraagt:

o "Kun je het fragment situeren? Kun je uitleggen waarom je dit fragment in het bijzonder hebt gekozen?"

o "Wat wil je de groep vertellen voordat ze het fragment zien?"

2) De andere deelnemers wordt gevraagd op te schrijven wat ze opmerken bij het bekijken van het fragment. Dit kan over Playing-2-gether gaan, maar het kan ook andere dingen bevatten die opvallen.

3) Bekijk het fragment (5")

4) Eerste indrukken van het fragment (10"): "Wat is je opgevallen bij het bekijken van dit fragment?"

Coaches brengen iets mee in de discussie en anderen kunnen meedoen. Op dit punt gaat de coaching vooral uit van wat de deelnemers zeggen, en de coach bouwt hierop verder. Als het gesprek niet direct begint of als de reactie oppervlakkig is, kunt u onderstaande vragen gebruiken:

o Als het een trots fragment is, kun je aan de deelnemer vragen:

- "Wat maakt je trots op dit fragment?"

- "Waar ben je precies trots op?"

- "Ben je tevreden met alles, of zijn er elementen die je anders zou willen doen?"

o Terug naar de groep: "Wat vindt de groep hiervan?"; "Ben je het eens met de elementen die de deelnemer noemt?"

o Als het een minder trots fragment is, kun je aan de deelnemer vragen:

- "Wat had beter kunnen gaan?"

- "Wat wilde je doen?"

Playing-2-gether HANDLEIDING voor training / opleiding

- "Wat maakte dit moeilijk?" (elementen buiten jezelf, elementen met betrekking tot jou)
- "Denk je dat er dingen waren die goed gingen?"

o Terug naar de groep: "Wat vindt de groep hiervan?"; "Ben je het eens met de elementen die de deelnemer noemt?"

Daarna kan er nog een open vraag gesteld worden en kun je overgaan tot een grondige analyse.

Grondige analyse van het fragment (10")

o Meer detail: vragen voor de deelnemers/groep:

- "Waar in het fragment zie je de Playing-2-gether vaardigheden?" + benoem ze
- "Wat gebeurt er met het kind als de deelnemer deze vaardigheden gebruikt?"
- "Wat denk je dat het kind op dit moment voelt/ervaart? "
- "Hoe reageert de deelnemer hierop?"
- "Is dit hetzelfde als wat deelnemer X noemt? Evt.: Wat maakt dat je de dingen anders ziet?"

o Terug naar de groep: "Hebben de andere deelnemers iets dergelijks meegemaakt? Hebben ze iets anders behandeld? Tips?"

o De leraar-kind relatie

- Voor de deelnemer: "Hoe heb je de relatie met het kind/de kinderen ervaren tijdens je stage / de afgelopen periode? Is dit veranderd tijdens of na de Playing-2-gether activiteiten?"
- Voor de deelnemer: "Is het je gelukt om ook buiten de sessies om sensitief te reageren op het kind/de kinderen, om rekening te houden met hun relationele behoeften, ...? Hoe heb je dit ervaren? Toegevoegde waarde?"

o Terug naar de groep: "Hoe ging dit voor jou?"

o Tijdens de discussie kun je de volgende vragen in gedachten houden:

Wat wilde de deelnemer?

Wat wilde het kind/de kinderen?

Wat deed de deelnemer?

Wat hebben de kind/kinderen gedaan?

Wat dacht de deelnemer?

Wat dachten de kind/kinderen?

Wat vond de deelnemer?

Wat vonden de kind/kinderen?

Wat heb je nog meer geleerd? (afgezien van Playing-2-gether)) (5")

- Voor de deelnemer: "Je hebt het fragment nu een paar keer bekeken. Heb je buiten het gebruik van Playing-2-gether nog andere dingen geleerd?"
- over jezelf als toekomstige leraar
- over hoe je met kinderen omgaat
- over kinderen
- over de leraar-kind relatie
- ...
- Voor de groep: "Zijn er elementen die je opvallen, buiten het gebruik van Playing-2-gether?"

Afsluiting (3"):

- Iedereen beantwoordt de volgende vraag:

"Wat is het belangrijkste dat ik van deze discussie meeneem?"

3.2. VAAK GESTELDE VRAGEN (FAQ)

Speel je met slechts één of meer kleuters? Dat hangt af van je focus.

- ✓ Als je de Playing-2-gether vaardigheden wilt uitproberen, kun je je op elk kind richten. Bijvoorbeeld, je speelt mee in de bouwhoek en imiteert het gedrag van een kind. Als je merkt dat het kind dit niet leuk vindt, kun je het gedrag van een ander kind in de loop van de activiteit spiegelen.
 - ❖ Andere kinderen spelen misschien ook in de hoek waar u aan het spelen bent. Zij kunnen ook meedoen. Je kunt je focus op andere kinderen richten als je dat wilt.
 - ❖ Je hoeft niet altijd met dezelfde kinderen te spelen. Je kunt elke vaardigheid met andere kinderen oefenen.
- ✓ Als je je wilt richten op het opbouwen van een kwalitatieve leerkracht-kindrelatie met een kind met wie dat nog moeizaam is, is het belangrijk dat je het

samenspelen met dit kind goed inroostert. Je kunt ervoor kiezen om alleen met dit kind te werken, of in kleine groepen met andere kinderen erbij. Je zult je dan meer richten op je band met dit ene kind.

Hoe vaak en hoe lang moet ik Playing-2-gether speelsessies inzetten?

Het beste is om Playing-2-gether meerdere momenten in te plannen in **het wekelijkse rooster of dagelijks** toe te passen, bij voorkeur **tijdens vrije speelmomenten**. Je zal bewust één of meerdere interactie-vaardigheden uitproberen in een specifieke hoek van het klaslokaal. Lees vraag 4 voor meer informatie over de hoeken of activiteiten die geschikt zijn voor Playing-2-gether.

Interactievaardigheden zoals **observeren, labelen van gevoelens en rekening houden met relationele behoeften** kunnen **de hele dag door** voorkomen. Beperk je niet tot de geplande Playing-2-gether-momenten.

Waar in het (klas)lokaal moet Playing-2-gether gespeeld worden?

- ✓ Als je Playing-2-gether toepast als je alleen in de klas staat, kun je een **goed herkenbare en centrale plek in de klas** creëren. Zo kun je de andere kinderen in de gaten houden, zodat ingrijpen mogelijk blijft en je je toch op één of meerdere kinderen kunt richten. Als de overige kinderen de leerkracht ervaren als voldoende aanwezig, is er minder kans dat ze zich onrustig gaan gedragen.
- ✓ Instrueer de kinderen om elkaar eerst te helpen voordat ze de leerkracht storen. Je kunt gebruik maken van pictogrammen om dergelijke afspraken te ondersteunen. Zo kun je bijvoorbeeld de Playing-2-getherhoek markeren of pictogrammen gebruiken om aan te geven dat de Playing-2-gether hoek "open" of "gesloten" is.

Welke hoeken of activiteiten zijn geschikt voor Playing-2-gether?

- ✓ Sommige activiteiten in de klas, zoals verhalen vertellen of gymnastieklessen, zijn minder geschikt voor Playing-2-gether, aangezien Playing-2-gether zich richt op één-op-één interactie.
- ✓ Zorg ervoor dat je goed kijkt naar **de interesses en behoeften van het kind(eren)**! Zorg ervoor dat interactie mogelijk is. Vermijd activiteiten die te moeilijk zijn en ook te passief of individueel, zoals puzzelen, het bekijken van prentenboeken, ..., tenzij het kind hier expliciet om vraagt.
- ✓ Je kan **een Playing-2-gether-doos** maken, met wisselende inhoud. Het kind(eren) kan zelf het speelgoed kiezen dat in deze doos zit.

LITERATUUR EN NASLAG

- Cowan, R. J., & Sheridan, S. M. (2009). Evidence-based approaches to working with children with disruptive behavior. In T. B. Gutkin & C. R. Reynolds (Eds.), *The handbook of school psychology* (pp. 569–590). New York: Wiley.
- Hamre, B., Hatfield, B., Pianta, R., & Jamil, F. (2014). Evidence for general and domain-specific elements of teacher-child interactions: Associations with preschool children's development. *Child Development*, 85(3), 1257-1274. doi:10.1111/cdev.12184
- Huyse, M., Vancraeyveldt, C., Bertrands, E., Vastmans, K., Peeters, E., Borghgraef, F., Colpin, H., Verschueren, K. (2016). Samen-Spel in de klas. *Kleuters & ik*, Themanummer: De leerkracht maakt het verschil, 32(4), 6-10.
- Pianta, R. C. (1999). Assessing child-teacher relationships. In R. C. Pianta, *Enhancing relationships between children and teachers* (pp. 85–104). Washington, DC: American Psychological Association.
- Pianta, R. C., & Hamre, B. (2001). *Students, teachers, and relationship support [STARS]: User's guide*. Lutz: Psychological Assessment Resources.
- Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Stuhlman, M. (2003). Relationships between teachers and children. In W. M. Reynolds, G. E. Miller, & I. B. Weiner (Eds.), *Handbook of psychology*. Vol. 7: Educational psychology (pp. 199–234). New York: Wiley.
- Sabol, T. J., & Pianta, R. (2012). Recent trends in research on teacher-child relationships. *Attachment & Human Development*, 14(3), 213-231. doi: [10.1080/14616734.2012.672262](https://doi.org/10.1080/14616734.2012.672262)
- Spilled, J. L., Hughes, J. N., Wu, J. Y., & Kwok, O. M. (2012). Dynamics of teacher-student relationships: stability and change across elementary school and the influence on children's academic success. *Child Development*, 83(4):1180-95. doi:10.1111/j.1467-8624.2012.01761
- Vancraeyveldt, C., Van Craeyveldt, S., Verschueren, K., & Colpin, H. (2010). *Leerkrachthand-leiding Samen-Spel in de kleuterklas*. Ongepubliceerd manuscript, *Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent*, KJEU Leuven, België.
- Vancraeyveldt, C., Verschueren, K., Van Craeyveldt, S., Wouters, S., & Colpin, H. (2013). Teacher-reported effects of the Playing-2-gether intervention on child externalising

problem behavior. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*. Advance online publication. doi: 10.1080/01443410.2013.860218 (IF: 0.91).

Vancraeyveldt, C., Verschueren, K., Wouters, S., Van Craeyevelt, S., Van den Noortgate, W., & Colpin, H. (2015). Improving teacher-child relationships and teacher-rated behavioral adjustment amongst externalizing preschoolers: Effects of a two-component intervention. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 243-257. doi: 10.1007/s10802-014-9892-7 (IF: 3.17).